

УДК 372.46:811.111

Каденко В.О.

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПІДВИЩЕННІ МОТИВАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто шляхи організації самостійної роботи при вивченні іноземної мови, її роль у підвищенні мотивації навчання.

Ключові слова: самостійна робота, навчальна мотивація, організація самостійної роботи, іноземна мова.

Інтенсивний розвиток інформаційної бази науки і техніки, значне розширення ділових, культурних зв'язків з науковими, економічними колами в міжнародному масштабі змушують переглянути вимоги, що пред'являються до висококваліфікованого фахівця, який повинен уміти поєднувати глибоку фахову підготовку з високим рівнем володіння іноземною мовою.

Виконання завдань, що постали перед вищою освітою, вимагають пошук шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, розроблення нових методів та організаційних форм взаємодії викладача і студента. Важливим чинником підвищення ефективності навчального процесу є організація самостійної навчальної діяльності студентів, формування у них навиків самоосвіти, готовності до постійного поповнення знань, розвиток творчого мислення, позитивного ставлення до навчання.

У теоретичному плані проблема організації самостійної роботи студентів знайшла відображення в роботах багатьох педагогів та психологів (П.І.Підласистого, А.М. Алексюка, С.Г.Заскалети, Л.В.Онучак, Н.С. Журавської, М.І. Смирнової та ін.) Самостійній роботі студентів у процесі оволодіння іноземною мовою присвячено ряд наукових досліджень, які вирішують окремі питання цієї проблеми (О.М. Акмалдинова, З.В. Машукайтес, С.Ю. Ніколаєва, О.О. Письменна та ін) та загальні проблеми в цілому (Т.М. Біла, А.С. Кузьміна, Л.О. Лужних та ін). Ці автори розкривають сутність самостійної роботи, її види і форми, дидактичні та лінгводидактичні принципи, визначають її роль та функції у загальній системі підготовки спеціалістів.

Але аналіз стану проблеми на практиці показує, що на сьогодні самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання організована не належним чином, оскільки кількість годин аудиторних занять невелика, а для самостійної позааудиторної роботи не має чіткого визначення обсягів та видів навчальних завдань. Внаслідок цього переважає невисока результативність та відсутність інтересу до завдань для самостійного опрацювання.

Актуальність статті впливає з необхідності активізувати самостійну роботу студентів, визначити основні дидактичні засади організації самостійної роботи з іноземної мови, формувати позитивну мотивацію студентів до виконання самостійної роботи.

У сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення самостійної роботи. Деякі автори характеризують її як специфічний вид навчально-пізнавальної діяльності, яка проводиться індивідуально чи по групах протягом аудиторних занять або вдома за завданням педагога, за його методичними вказівками, але без його безпосередньої участі. Б.Єсипов вважає, що самостійна робота, яка входить до складу процесу навчання – це така робота, яка виконується без безпосередньої участі педагога, але з виконання його завдання у спеціально відведений для цього час. Причому суб'єкти навчання «...свідомо прагнуть досягнути поставленої в завданні мети, проявляючи свої зусилля та виражаючи в певній формі результати своїх розумових або фізичних (або тих чи інших дій)...» [3, с. 15].

Відомий сучасний вчений П.Підкасистий виокремлює такі типи самостійної роботи:

- самостійна робота за зразком (робота виконується на основі зразка, докладної інструкції, тому рівень пізнавальної активності та самостійності не виходить за межі репродуктивної діяльності);
- реконструктивна самостійна робота (інтелектуальні та практичні дії студентів на реконструювання. Перетворення навчальних текстів та наявного досвіду вирішення завдань, що пропонуються для самостійного виконання);
- самостійна робота варіативного типу (пізнавальна діяльність та самостійність студентів виражається у виконанні узагальнень під час аналізу проблемної ситуації, у відмежуванні суттєвого від другорядного; під час виконання роботи такого типу відбувається накопичення нового досвіду діяльності);
- творча самостійна робота (пізнавальна активність та самостійність студента досягає найвищого рівня, студент отримує принципово нові для нього знання, цінності матеріальної та духовної культури) [6, с. 112].

Етап самостійної роботи з іноземної мови передбачає самостійне виконання лексичних, граматичних або фонетичних вправ різного типу, самостійне опрацювання текстів, діалогів, складання словника незнайомих слів, глосаріїв, пошук певної інформації, написання творчих робіт (творів, есе), підготовка рефератів, доповідей з наступною усною презентацією тощо. Студенти мають можливість вивчати програмний матеріал самостійно, отримуючи консультації у викладачів.

У процесі вивчення іноземної мови викладач повинен навчити студентів працювати самостійно, прививати їм навички самостійної роботи в аудиторії для подальшого використання їх в позааудиторній самостійній роботі. Завдання для позааудиторної роботи повинні включати вправи різного ступеня творчості й самостійності (відтворюючі, перетворюючі й творчі). Вони мають бути скеровані на вдосконалення всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, мовлення, читання, письмо) і володіти фаховою орієнтацією. Самостійна робота може проводитися як на заняттях іноземної мови, так і поза стінами вузу, оскільки «самостійна робота студента – це специфічний вид діяльності навчання, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта, що навчається, а формування його вмінь, знань, навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять [4, с. 15]. Як форми занять з іноземної мови виділяють: аудиторні заняття, лабораторні й факультативні заняття, що є позааудиторною навчальною роботою і становлять органічне продовження аудиторних занять; позапрограмні заняття іноземною мовою. Самостійна робота повинна бути складовою частиною кожної з перелічених форм роботи над іноземною мовою.

Необхідно формувати позитивну мотивацію студентів до виконання самостійної роботи. Внутрішній та зовнішній мотивації сприяють такі фактори: 1) чітка організація процесу самостійної роботи студентів; 2) зміст завдань і способи їх виконання; 3) стимулювання контролюючої функції; 4) усунення деструктивних факторів.

Розглянемо ці фактори докладніше.

Від рівня організації самостійної роботи багато в чому залежить її успішність. Необхідною умовою мобілізації студентів на якісну професійну підготовку є відповідна програма їх самостійної пізнавальної діяльності, її навчально-методичне та організаційно-педагогічне забезпечення. Воно має ґрунтуватися на кафедральній концепції забезпечення навчально-виховного процесу, відповідати профілю підготовки, враховувати як традиції, так і конкретні умови роботи. Останні мають спиратися на низку вихідних даних, до яких насамперед можна віднести: 1) науково-методичний потенціал викладачів; 2) готовність кожного викладача до такої роботи, коли доводиться відмовитися від існуючих догм і стереотипів; 3) рівень підготовки студентів, який залежить від певних соціальних, економічних та інших чинників;

- 4) можливості навчально-методичного і технічного забезпечення навчального закладу;
- 5) форма занять, зміст і структура освіти тощо [2].

Для керівництва самостійною роботою викладач може використати як безпосередні, так і опосередковані шляхи впливу. Безпосередній вплив здійснюється протягом аудиторної роботи, коли викладач організовує самостійну роботу на занятті. Тут він бачить недоліки, помилки, пояснює та корегує їх. Однак основне керівництво – опосередковане. Воно здійснюється такими шляхами: а) проведенням інструктажу, тобто поясненням студентам системи роботи над завданням; б) визначенням виду, змісту, обсягу завдання, його складності; в) визначенням методів виконання завдання та показом зразків здійснення завдань; г) визначенням критеріїв перевірки виконаного завдання та вибором способу контролю, який буде використаний; д) пробудженням у студентів інтересу до завдання; е) індивідуалізацією завдань тощо.

Зміст завдань для опрацювання і способи їх виконання забезпечать високий рівень мотивації, якщо будуть цікавими для студентів, відповідатимуть їхнім бажанням і можливостям. Не варто давати студенту надто складне завдання. Разом з тим воно має бути не занадто легким, адже робота, яка не вимагає певних інтелектуальних зусиль, не викликає інтересу і знижує рівень мотивації. Задоволення ж, яке одержує студент від процесу подолання труднощів інтелектуального порядку, сприяє становленню високого рівня внутрішньої мотивації. Отже, самостійне завдання має бути цікавим, зрозумілим і посильним для студента, але не занадто легким.

Відомо, що одним з найважливіших мотивів є інтерес до майбутньої професії, прагнення відповідати високому рівню вимог, що висуває суспільство перед молодими фахівцями. Отже, мотивуючим чинником самостійної роботи є організація змісту навчального матеріалу на життєві потреби студентства, їхні інтереси, уподобання, використання професійно орієнтованого та практично спрямованого матеріалу. Використання в роботі актуального матеріалу, залучення до процесу пізнання різних аудіовізуальних засобів, схем, пізнавальних та рольових ігор, створення навчальних ситуацій, спілкування з особистісною направленістю, які стимулюють аудиторну та позааудиторну самостійну роботу студентів, дозволяють розвивати та підтримувати внутрішню мотивацію вивчення іноземної мови.

Необхідна умова для створення у студентів інтересу до змісту навчання-можливість проявляти в навчанні розумову самостійність та ініціативу. Цьому сприяє використання таких питань і завдань, рішення яких вимагає від студентів активної пошукової діяльності. За допомогою проблемних ситуацій забезпечується розвиток теоретичного мислення, пізнавальний інтерес до змісту дисципліни, формування спостережливості, вміння критично аналізувати інформацію, здатність підходити до роботи нестандартно і критично аналізувати інформацію, здатність підходити до роботи нестандартно і знаходити ефективне розв'язання проблеми.

З метою підвищення ефективності самостійної роботи, що стимулюватиме інтелектуальний розвиток студентів, доцільно застосовувати сучасні педагогічні технології, що поєднують науково обґрунтовані індивідуальні й колективні форми роботи.

Використання таких форм індивідуальної роботи, як самостійна робота студентів з оригінальними джерелами інформації (текстами за фахом, газетними статтями), написання ділових листів, підготовка рефератів, виступи з науковими доповідями на конференції сприяє поглибленню й розширенню знань студентів, активізує пізнавальну діяльність, створює належні умови для самореалізації студента як особистості, що дозволяє йому самому визначити додаткові навчальні цілі, спонукає його до подальшої систематичної роботи в позааудиторний час.

Колективні форми самостійної роботи (дискусії, ділові ігри) розвивають навички мовлення та фахового спілкування, сприяють формуванню власної думки студентів. Процес творчого колективного розв'язання проблем, що стосується майбутньої

професійної діяльності, заохочення ініціативності, існування чітко визначеного предмета обговорення за умови достатньої обізнаності студентів з лексичним матеріалом сприяє зростанню продуктивної самостійної роботи й забезпечує умови для професійного зростання майбутніх фахівців.

Однією з сучасних форм групової роботи є створення проектів. Суть методу проекту – досягнення, дидактичної мети через детальну розробку навчальної проблеми, яка повинна завершитися практичним результатом (проектом). Проектом може бути комп'ютерна презентація, доповідь, альбом, стіннівка. Протягом роботи над проектом студент виступає в ролі активного дослідника, що творчо працює над вирішенням навчального завдання та широко використовує інформаційні технології для отримання необхідної інформації. Проектна робота сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, лідерських якостей, розвиває вміння співпрацювати, відчувати себе членом команди.

Контроль виконання самостійної роботи студентів є невід'ємним складником навчального процесу, служить однією з основ організації управління та підвищення його ефективності. Впроваджуючи форму контролю, викладач повинен дотримуватися педагогічних вимог: об'єктивності перевірки та оцінки, індивідуального характеру, систематичності, регулярності, всебічності та диференційованості перевірки.

Значну роль у формуванні самостійності й активності відіграє навчання студентів загальним прийомом організації своєї діяльності, що дає змогу полегшити їх самостійну роботу, сконцентрувати увагу на змісті завдань, а не на подоланні неістотних труднощів, що виникають у роботі. До таких прийомів і вмінь належать уміння працювати з книгою, словником, технічними засобами, вміння раціонально планувати свою самоосвітню діяльність, аналізувати завдання, класифікувати, порівнювати, узагальнювати тощо.

Велике значення має володіння методикою виконання завдань: вміння реферування, переказу тексту написання доповідей, перекладу речень з англійської мови на українську, з української на англійську тощо. Одним із засобів формування методики самостійної роботи з іноземної мови є пам'ятки для тих, хто вивчає іноземну мову. Вони особливо важливі на початковому етапі організації самостійної роботи.

У сучасній методичній теорії розрізняють такі види пам'яток:

- пам'ятки-алгоритми, в яких усі пропоновані дії чітко фіксовані, їх послідовність обов'язкова;
- пам'ятки-інструкції, в яких даються цілком конкретні вказівки про необхідність певних дій (кроків), але учні мають можливість переставляти одну-дві дії або навіть опускаєти одну з них;
- пам'ятки-поради, в яких учні отримують лише рекомендації про те, за яких умов певну дію (діяльність) здійснать успішніше; вибирати дії, найбільш підходящі для себе особисто (справа кожного учня);
- пам'ятки-покази, в яких домінують не за місцем, а за значимістю приклади виконання тих чи інших навчальних завдань, дій;
- пам'ятки-стимули, головне призначення яких є стимулювати учнів, розкривати перспективи їх діяльності тощо.

Вважаємо, що для формування навчальних мотивів при вивченні англійської мови доцільно вживати пам'ятки-алгоритми:

Студентам пропонуємо виконати такі завдання.

Алгоритм 1. Як оволодіти англійською вимовою та навчитись слухати, читати й розуміти.

1. Вивчіть англійський алфавіт.
2. Установіть співвідношення англійського та українського алфавіту.
3. Навчіться писати англійські букви, слова, своє ім'я та імена своїх близьких та друзів.
4. Вивчіть тлумачення фонетичних понять.

5. Вивчіть правила вимовляння англійських звуків, постановки наголосу та інтонацію англійської мови.
6. Зверніться до касет із записом англійської мови. Слухайте як можна більше.
7. Постарайтесь знайти записи із супровідним текстом.
8. Намагайтесь зрозуміти загальний зміст. Не вдумуйтесь в значення кожного слова.
9. Вивчіть правила читання англійських букв, розділових знаків.
10. Тепер ви можете вивчити вірші та скоромовки.
11. Не забувайте записувати у свій особистий словничок нові слова, фрази перекладом і транскрипцією. Завчіть їх.

Алгоритм 2. Рекомендації до оволодіння англійською граматикою.

1. Вивчіть тлумачення граматичних понять.
2. Визначте співвідношення цих понять в англійській та українській мовах.
3. Навчіться визначати частини мови.
4. Засвойте порядок слів у реченні.
5. Навчіться визначати члени речення. Якою частиною мови вони виражені.
6. Вивчіть особливості кожної частини мови та члена речення, особливості утворення англійських часових форм.
7. Розберіться в структурі простого та складного речення.
8. Не забувайте записувати у свій словничок нові слова та вислови. Завчайте їх.
9. Перевіряйте себе в читанні текстів.

При перекладі речень з англійської мови на українську доцільно використовувати такі поради.

Алгоритм 3. Як правильно перекласти речення (з англійської мови на українську).

1. Уважно прочитайте речення.
2. Знайдіть присудок, потім підмет.
3. У стверджувальному реченні підмет завжди стоїть перед присудком і може бути виражений займенником, числівником, неособовою формою дієслова, іменником з означеннями.
4. Визначте, чи немає в реченні дієприкметникового або інфінітивного звороту.
5. Якщо в реченні є зворот *there is there are*, переклад слід починати з обставини місця.
6. Визначте часову форму присудка і стан. Якщо стан дійсний, підмет є виконавцем дії. Якщо стан пасивний, дія спрямована на підмет.
7. При визначенні часової форми дієслова та при його перекладі зверніть увагу на присутність часових означень (прийменників, прислівників). Вони допоможуть вам при перекладі.

Деякі труднощі виникають при перекладі українських речень на англійську мову. Для успішного виконання завдань на самостійне опрацювання доцільно вживати такі завдання.

Алгоритм 4. Як правильно перекласти речення (з української мови на англійську).

1. Уважно прочитайте речення.
2. Якщо воно стверджувальне або заперечне, пам'ятайте про прямий порядок слів.
3. Знайдіть підмет, потім присудок.
4. Узгодьте присудок в українській мові з видо-часовою формою в англійській мові.
5. На перше місце завжди ставиться підмет, потім присудок, далі – додаток та обставина.
6. Обставини місця й часу можуть стояти на початку речення перед підметом.
7. При перекладі питального речення, окличного та наказового вивчіть відповідні розділи довідника.

Під час підготовки тексту до переказу студенти повинні мати рекомендації до подібного виду самостійної роботи.

Алгоритм 5.

1. Прочитайте уважно текст.
2. Випишіть незнайомі слова. Знайдіть їх переклад.
3. Перекладіть текст.
4. Розбийте текст на змістові групи.
5. Визначте головні речення в кожній групі.
6. Спробуйте розповісти про те, що прочитали українською мовою, звернувши увагу на виділені вами основні речення в англійському тексті.
7. Спробуйте перекласти самостійно ці речення на англійську мову.
8. Звірте їх із текстом.

Використання таких пам'яток-алгоритмів допоможе студентам при підготовці усного повідомлення за прочитаним текстом, при роботі з новим лексичним та граматичним матеріалом.

Таким чином, самостійна робота студентів – невід'ємна частина навчального процесу у вищій школі, що сприяє поглибленню й розширенню знань, посиленню інтересу до пізнавальної діяльності, формуванню творчої особистості спеціаліста, здатного до самовдосконалення і самоосвіти. Виконання завдань самостійної роботи створює базу для формування як внутрішньої мотивації вивчення іноземної мови, так і навчання студентів загалом. Мотивуючими чинниками самостійної роботи з іноземної мови є:

- чітке визначення обсягів і видів навчальних завдань для самостійної роботи в межах кожного модуля;
- поєднання завдань репродуктивного та творчого характеру;
- широке застосування професійно орієнтованих завдань для аудиторної та позааудиторної роботи студентів;
- індивідуалізація навчання з урахуванням рівня підготовки та здібностей кожного студента;
- навчання студентів раціональним прийомам організації самостійної навчальної діяльності, формування вміння самоорганізації, самокорекції та самоконтролю;
- впровадження педагогіки співробітництва, формування у студентів мотиву досягнення успіху як особистісної якості;
- формування у студентів ставлення до контролю як до інформуючого фактора;

Проблема самостійної роботи студентів в умовах докорінної перебудови вищої школи є надзвичайно важливою і вимагає подальшого дослідження як в теоретичному, так і в практичному плані.

Список використаних джерел

1. Національна Доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст.// Освіта України. – 2002. - №33. – С. 4-6.
2. Володько В.М., Дмитрик І.С., Іванова В. Самостійна діяльність студентів: Методичні рекомендації. – К. : СДО, 1993. – 52с.
3. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. / Б.П. Есипов. – М. : Гос. Учпедиз, 1961. – С. 15.
4. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и её информационно-методическое обеспечение. [Учеб. пособие] / В.А. Козаков. – К. : Вища школа, 1990. – С.15.
5. Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков. [Учебн. пособие для филол. фак. вузов] / М.В. Ляховицкий. – М. : Высшая школа, 1981.
6. Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов. [Учеб. пособие] / П.И. Пидкасистый . – М. : Педаг. Общ-во России. 2004. – 112с.

The article shows the ways of organizing self-study work while learning foreign languages, the role of self-study in rising the motivation of studies.

Key words: *self-study, study motivation, organization of self-study, foreign language.*